

Svjedočanstva o patnjama

Sedeset šestogodišnji Tomo Bešker iz Zagreba vje- rojatno je jedini neposredni svjedok masakra nad hrvatskim ljudima počinjenim poslijepodneva završetka rata na Kozari, planini koja je dosada našoj javnosti predstavljana kao važno partizansko uporište na kojem je 1700 partizana izgubilo život u sivoj manifestiralo braćstvo i jedinstvo Srba, Hrvata i (usp. Enciklopedija Leksikografskog zavoda). Da je na taj partizanski planini nakon rata pobijeno više tisuća Hrvata nije spomenuta. Za taj zločin znaju ljudi u okolici Bosanske Gračice začepljena. O tom masakru i svom krizom putu progovorio je p. Šime Šimić, učenik učiteljice Ante Šimić, te osjećao da istinu o stradanju nedužnih hrvatskih ljudi priopćiti javnosti stratištvom opomenu da se takvog zločina nikad više ne ponovi.

- Četnici su nas natjerali u domobrane

Božiću 1942. vratio sam se iz Sarajeva, gdje sam bio na zanatu, u rodno selo Rumboci kod Prozora. Nekoliko dana nakon novog godišnjeg došu s u selo četnici (koji su kasnije bili partizanski pobjorci) te odveli devet ljudi. Kasnije smo od nadšumara Lukijana, koji je bio pravoslovac, saznali da su ih odvezli u selo Vukosko na Kupresu i postrijeljali. S njima su ustreljili i šućikog župnika. Tu četničku grupu vodili su Vojčina i Slavčina, kako su ih zvali. U nedjelju, pošto je učinio, franevac nam je u crkvi na Šćitu rekao da nam se ne poteško dobro i da se spašava tko može. Svatko neka sam odluči kamo idu. Na to se nas 92 prijavilo u hrvatsku domobransku vojsku. Godinu dana bio sam u domobranima, a onda sam prešao u njemačku vojsku te sam bio u Slavoniji. Samo u Okučanima bio sam 11 i pol mjeseca, upoznao sam tamošnje ljude i oni mene.

● Za šamar – strijeljanje

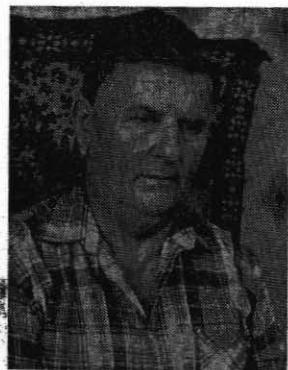
Zadnji dan rata, 8. svibnja 1945., dočekao sam u Svetoj Nedjelji kod Samobora kamo smo dobjeli povlačenje se prema zapadu. Od Samobora krenuli smo za Zidani Most, a već na putu sustigli su nas neki visoki njemački i partizanski oficirji noseći bijelu zastavu i rekli nam da je rat gotov i da bacimo oružje. Bacili smo oružje i s bezopravnim civilima krenuli za Celje. Samo smnom je bio kolega Ivica Karaulić iz Ljubljane koji je želio da idemo na Dravograd, a ja sam želio da idemo prema Tirolu. Raziliši smo se. Bio sam s 3 njemačkim oficirima. Otišli smo do Kranja, do predgrađa Ljubljane, pa smo se opet vratili u Celje. Pratile su na slovenske partizanske brigade i bile su izuzetno korektnye prema nama. U Celju su nas primile srpske brigade i uz puno stroži režim povele na istok. Bilo nas je tako puno da je kolona bila duga oko 2 kilometra. Negdje blizu Zagreba zaustavili smo se u jednom velikom dvorištu s kućom katničkom. Dok smo bili na katu, jedan partizanic od kojih 13 ili 14 godina došao je linom od nas skinuti cipele, a taj mu ih nije htio dati, već ga je osamarnio. Mali je otisao plaćuci, a onda su nas sve postrojili da djefak prepozna onoga kojeg je udario. Taj se domobran maskiraju obukvajuši nekakvo kuharško odijelo na svoje, ali djecala je ipak prepoznao. Nasili su ga iz strojeva i pred nama strjeljali.

● Pojeli su svu travu

U Zagrebu su nas ukrcali u otvorene vagonе i odveli u Križevce. Iz Križevaca smo pješice šili u Bjelovar gdje smo ostali jedan dan u koju su "očistili" Nijemcem. Otišli smo onda u Pitomaču gdje je narod donio ljetu i jela, te smo se napokon naišli. Nastavljajući put, došli smo u Podravsku Slatinu gdje su nas tukli kolima, a zatim smo stigli u Voćin gdje je bio ratni aerodrom. U Voćinu su mi skinuli cipele i da-

Čije sve grobove krije

dugačkim hodnikom gdje su stajala vojnici i iz sve snage udarali pro-laznike. Ivi Ivliću, jednome iz naše skupine, otkinuli su uho. Ja sam došao na red među zadnjima kada je zavrsko vreme već bilo puno prebijenih i napolnilo mrtvih. Nat-pali su nas u jednu sobu toliko da nitko nije mogao sjesti. Na hodniku je bio krvlji kašao da je tu bilo zaklano nekoliko volova. Na kraju hodnika, u sanitarnom čvoru, bilo je sve zakrčeno, čuši su se jauci i vidjela gnezdanja polumrtvih ljudi. Nakon neprosavane noći poveli su nas prema Savu na skelu. Po pet stotina stalo nas je na skelu, a neki su skakali u Savu. Kad su čitavu skupinu prebacili na bosansku obalu Save, poveli su nas prema Koza-ri. Kad smo došli do nekih kuća zaustavili kolonu, a iz kuća izide sest mladih žena i pozdrave li su komandantom. Pita on njih hoće li svaka po jednoga, a one kažu da hoće. On pokaze nasumice rukom na šestoricu i oni izdu u kolone. Komandanlavzi pistoli i ponudi ga tamo mladim ženama. One su se nećale, a on ih upita hoće li da on

umjesto njih sredi tu šestoricu. Zatim je ispalio metak u čelo svakome od te šestorice.

● Oproštaj u suzama

Nastavili smo put prema Kozari. U selu Gornji Podgradiči upravo se crkvenog tornja oglasilo podnevno zvono. U tom selu rasporedili su nas po nekim zgradama. Mi smo dosegli u neki dom ili staru školu. Zatim su u skupinama od 100 osoba počeli odvoditi u jednu baraku udaljenu oko 200 metara od sela. Kad sam ja došao na red, već se spustila noć, pa su nas počeli odvoditi u skupinama od 50 ljudi. Te skupine bile su okružene partižanima koji su imali podignute nože na uperenim puškama. Kad smo došli u tu baraku, zapovedjili su nam da se skinemo u gaće ili, oni kojih nemaju gaće, u hlače i da odložimo sve što imamo. Shvatili smo da nisu čeka, pa smo se u suzama izjubili i jedini od drugih oprostili. Iz te sobe po dvojica smo odlazili u susjednju sobu gdje su stajala dvojica kraj metar visoke hrpe žica. Zapovedjili su nam da stavimo ruke na leđa, a onda su nam ih vezali. Potom su nas po dvojicu velači iznad laka, lijevu uz desniju ruku, u grupu po desetoricu. Za mene je bio vezan Ilijko Petrović, sin Mate Petrovića - iz moj sela,

● Žena Je znala za strijeljanja na Kozari

Nisam znao kamo bih krenuo.
Kao vojnik naučio sam orijentaciju

Kozara

pa sam pomislio da bi bilo najbolje da podem prema Gradiški i prebačim se preko Save u Hrvatsku. Onako gol, u kupačim gaćicama, hodajući samo noću, bez ikakve hranе, probio sam se blizu Gradiške. Kako sam prolazio kroz grmlje i koprive, na mom tijelu bila je rana do rane. Petog dana, bježeći kraj jednog zaseka, susreo sam jednu ženu koja je potela vikati: "Stoj, stoj!" Još sam brže potrčao bojeći se eventualne potjere. Nalazio sam na takо gusto žbunje kroz koje ne bi ni zec mogao protročati. Bio sam tako izravnjen da mi je postalo svejedno hoće li pobjeći ili će me uhvatiti. Došao sam tako na obalu Save i gledao blih li kako mogao prijeti na hrvatsku stranu. Nalazio sam od bivšeg milna jednu danaku te sam još sakrio nadajući se da bi mi mogla poslužiti kao velo akadem kakav čamac. Zelio sam prijeti u Hrvatsku, bilo u hrvatsko bilo u srpsko selo jer sam i medu Srbinima u okolini Okučani imao prijatelja i dobrih znanaca, to više što nismo nisam učinio ništa način. Idući po savskom naspisu, nalazio sam na jednog partizana koji je okrenut ledima i naoružan bio svega petnaestak metara udaljen od mene. Uplašio sam se i pobegao u prvi kukuruz. Hodajući kroz kukuruz, primjetio sam muslimansku kućicu. Kad sam se približio, video sam ženu na verandi te sam se odvajao pozdraviti, je i zamoliti za malo hrane. Pozvala me u kuću i dala mi mlijeka i proje. Kod te žene bile su dvije djevojke koje su pobegle iz Glamoča. Kad se pokazalo da pozajmimo nekoliko istih ljudi iz Glamoča, stekli smo uzajamno povjerenje te sam im rekao da sam uspio pobjeći od sigurne smrti na Kozari. Žena je rekla da dobro zna da svakog dana na Kozari strijeljuju na tisuće ljudi te da će mi pomoći bilo da hoću u šumu k onima koji se još bore, bilo u Hrvatsku. Rekao sam da bih želio prijeti u Hrvatsku, samo kad bih negdje našao čamac. Njezinu kumu, miljanu, partizani su oduzeli čamac pa mi je dala svoj stari čamac koji sam jedva dovoljao do Save, a onda mi se začas napunilo vodom. Tri večeri krio sam se blizu njezine kuće, a ona me hranila. Saznala je da u selu Mačkovac milnar ima čamac ako mu ga nisu oduzeli, pa sam odlučio otići u selo Kozinci gdje je bilo pet katoličkih kuća kumstvom povezanih s milnarom u Mačkovcu.

Dva mjeseca u ilegalu

Uz veliki rizik prešao sam cestu Banja Luka — Okučani. Nakon dužeg hoda naišao sam na malu kucicu iz koje sam čuo "kaj", što mi je dalo sigurnost da udem. Stari otac i mlada snaha s petomjesečnim djetetom nista ne pitajući nehranili su me i pokazali put prema katoličkim kućama u Kozincima. Prenošao sam u gaju kraj Kozinaca, a ujutro me propuštoj sjećenje drva. Sjekla je to starija žena kojoj sam se javio i koja mi je obećala donijeti hrane. Ostao sam tako 18 dana u tom gaju, a baka me hranila. Detvetaestog dana pozvali su me da se sakrijem na štagaj, gdje sam se krio još 39 dana. Ovdvazio sam se i napisao pismo bratu u Kartovac. On je u Kartovcu uspio dobiti prupusnicu za sebe i za mene i došao po mene. No upravo u to vrijeme bila je proglašena amnestija te sam se konačno domogao slobode.

Priredio:
Ivan Miklenić

FRANKFURT

20 pjesama za 20 godina

• U iseljenoj Hrvatskoj odavno djejuju i pluralistička kulturna društva

Hrvatsko kulturno društvo u Frankfurtu slivilo je u subotu 1. rujna svoju 20. obljetnicu. Svečana večera s pozdravima, predavanjima i posebnim programom "20 pjesama za 20 godina" održana je navečer tog dana u dvorani "Bürgerzentrum" u Niederhöchstädtu kod Frankfurta. Riječ je o društvu koje je 18. srpnja 1970. bilo utemeljeno pod imenom "Društvo prijatelja Matice hrvatske". Kad je u domovini Matice hrvatske zabranjena a njezini članovi proganjani, voditelji frankfurtskoga društva zaključili su da je mudro preživjeti i djejavati ne izlažući svoje članove neugodnim pritiscima i prijetnjama konzulata u inozemstvu i policije u domovini. Preimenovane društvo u "Hrvatsko kulturno društvo". Pod tim je imenom uredno registrirano u Njemačkoj. Uvjek je beskompromisno zastupalo hrvatske interese. Održavalo je kulturne veze s hrvatskim kulturnim centrima u Zürichu, Parizu, Stockholmu, Stuttgartu, Hamburgu, Bonnu i drugdje. Budenje demokracije u Hrvatskoj nadahnuo je pojačanu djelatnost i tom načinom frankfurtskom društvu. U mjesecu veljači ove godine ono je u Frankfurtu upriličilo okrugli stol s predstavnicima novih stranaka u Hrvatskoj. Također je u suradnji s već osnovanim tamoznjim ograncima HDZ, HDS i HKDS

hrvatske vlade pozdrav je donio Živko Kusić, kao osobni predstavnik hrvatskog ministra iseljeništva Gojka Suška. On je na svečanosti predstavljen i Vijeće BKJ za hrvatsku migraciju. Gospodin Herkströter, gradonačelnik Eschborna, na kojega podređuju je održano slavlje, u svom je pozdravu pokazao zavidno poznavanje aktualnih hrvatskih prilika. Došli su i drugi predstavnici njemačkoga političkog, kulturnog i crkvenog života iz toga kraja te više istaknutih novinara iz domovine i u Njemačkoj. Riječ je uočio i čupnik tamoznje njemačke župe Hrvat pater Augustin Dragun. Organizatori su pozdravili i više nazornih predstavnika hrvatskih političkih i kulturnih djejateljica iz domovine.

Predsjednik Društva Iječnik dr. Stanislav Janović vrlo je sržno na hrvatskom i njemačkom jeziku prikazao hrvatsku povijesnu i suvremenu sudbinu a koje je izraslo baš ovakvo naše iseljeništvo kojem je zglob višestruke ugroženosti zatratio u osnivanje baš takvih kulturnih društava za očuvanje njegova identiteta. Nazočni njemački gosti

pokazali su da je Janović uspio govoriti tako da oni dosta shvate svu tragičnost naše novije povijesti.

Prof. dr. Stjepan Babić uz najbolju volju nije mogao ostati na suhom predavanju te je zanosno progovorio o sudbinu Matice hrvatske u ovim desetljećima kad je bila zbranjena od onih koji ne odustaju od nauma ugušiti sve što je hrvatsko. Govorio je i o budenju Matice u sklopu sadašnjeg hrvatskog budećnosti i o njezinoj obnovljenoj djelatnosti u novim okolnostima. Izaslanik hrvatskog ministarstva iseljeništva načinio je izgled za cijelovito povezivanje iseljene Hrvatske s domovinom u nadu novih zakonskih rješenja osobiti na području škola i gospodstva stva. Tajnik Društva gospodin Ivica Sponar nenametljivo ali sadržajno obogatio je program potrebnim najavama i tumačenjima.

Mlada ali nadarena i hrabra folklorna grupa iz Rüsselsheima izvodila je domovinsku kolu. Dovele su ih dušobrižnik iz Thimiori Gragat i časna sestra Mirjana Kolar. Poslije je za ples svirao VIS "Lahor" — Hrvatske katečke misije iz Ulma.

Za vrijeme večere održana je tombola od koje je čist prihod — oko 2500 DEM — poslan preko zagrebačkog Karitasa za pomoć obiteljima poginulih rudara u Tuzli. Sakupljeno je i oko 500 DEM za obnovu spomenika bana Jelačića u Zagrebu.

Skrumno a sadržajno slavlje upozorilo je na činjenicu da su osim najzagraničnijeg djelovanja hrvatski katoličkih misija u iseljenoj Hrvatskoj već očuvano bili potrebeni i drugi oblici okupljanja za kulturno i političko "jelovanje" u iseljenoj Hrvatskoj. Činjenica da je i ovo hrvatsko kultu u domovini na društvo započelo u najtješnjoj suradnji s tamoznjim hrvatskim svećenicima pokazuje da je Crkva u Hrvata u inozemstvu kao i u domovini odavno podupirala demokratski i pluralistički razvoj svoga naroda. Hrvatska kulturna zajednica u Frankfurtu, kada i sva druga hrvatska društva širom svijeta, otvorena su — ne samo u članstvu nego i u svojim upravama — svim Hrvatima i hrvatskim prijateljima bez obzira na njihove pripadange ili nepripadanje bilo kojoj vjerskoj zajednici, teđejnoj skupini i političkoj stranci.

—ak—

Posebnu pozornost privukao je pjesnik Vjenceslav Čižek — na slici s fr. Satom Corićem

svječano obilježile Dan državnosti 30. svibnja ove godine.

Kroz program su vodili i pjesme predvodili nastječi raspjevati i sve goste te večeri, njih oko tri stotine, prisvojeni fratre Sito i Radovan Corić.

Najpočasniji gost večeri bio je prof. Vjenceslav Čižek, jedinstveni pjesnik Što je gotovo sasvim osljepljio robujići kao zatvorenik savjeti više od 11 godina u Zenici posto ga jugoslovenski agenti oteli u inozemstvu i tajno prebacili u zatvor i pred sud u domovinu. Iz njega upravo zrači svjetlost poput muzičke aureole. Krasnoljevo je tri pjesme od mogućih šta ih je na robu složio, preobrazujući se kroz najdublje poniranje, i sačuvavši ih u pamćenju. Zna se da ga je komunistička vlast morala pustiti iz zatvora na pritisak vrlo uglednih europskih političara. Zdravljie mu je naime tako ugroženo te su mislimo da će uskoro izdahnuti, no on živi i svjedoči.

Obnovljenu Maticu hrvatsku iz domovine predstavljao je, mjesto njezina ostarjela predsjednika književnika Petra Segedinu, veliki naš jezikoslovac prof. Stjepan Babić. Njemački pokrajinski vladu predstavljao je hrvatski ministar pravosuđa Karl Heinz Koch. U ime

JOHANNESBURG

Hrvati grade novu crkvu

Ovih dana stigla je uređivaštvo vijest iz daljnjeg Johannesburga u dalekoj Južnoj Africi da je gradsko vijeće odobrilo u srijedu 1. kolovoza gradnju hrvatske župne crkve u gradskoj četvrti Houghton. Crkva će, prema projektima arhitekta Željka Maćeka, imati 360 četvornih metara.

Najime, Hrvatski centar u Johannesburgu, u kojem su se posebno zaučeli dr. Đuka Spuzović i Robert Lisica, pismeno se obratio ime cijele hrvatske zajednice u Južnoj Africi Bliskupskoj konferenciji Jugoslavije da im posaže jednog stalnog svećenika. I 29. ožujka 1969. stigao je o. Ivo-Stanko Perović, član Franjevačke provincije sv. Jeronima u Zadru u Johannesburgu dočekan mnóstvom naših vjernika. U poteku su se na liturgijsku slavlja sabirali u johannesburškoj crkvi Presvetog Trojstva, osnovan je crkveni odbor s predsjednikom Zdravkom Sutejom, kupljena je župna zgrada u Sydenhamu, održavali su se sastanci, osnovan je

pjevački zbor, započela je vjeronaučna pouka djece, proradila je Malu školu u kojoj se učio hrvatski jezik, folklorne igre, organizirani su izleti i priredbe...

U isto vrijeme osnivaju se i misijske postaje u Pretorijsi i Vanderbijlparku, a Malu školu započela je radom i u Pretorijsi. Godine 1974. pokrenuto je i župno glasilo na hrvatskom jeziku — "Zupne vijesti", koje izlazi četiri puta godišnje i čiji je prvi urednik bio Tvrtko Mursašo. Zbog sve raznovrsnijih i novih aktivnosti o. Ivi je u pomoć stigao i o. Veselko Grubišić 1979. O. Veselko otvara nove misijske postaje u Durbanu i Cape Townu. O. Ivi zamijenio je g. 1985. o. Marijan Zločeća. Sljedeće godine kupljeno je 5.160 četvornih metara zemljišta a velikom i prostiranom zgradom u Houghtonu. To novo župno središte otvoreno je 1987. i otada hrvatski vjernici imaju redovnu službu Božju u kućnoj kapelicu. Na radost misionara i svih vjernika kapelica je s vremenom postala pretijesna pa je odlučeno da se počne graditi nova crkva.